

Bokmeldinger

NOU, Norges offentlige utredninger (2011:20)

Ungdom, makt og medvirkning

Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2011

«Et snevert perspektiv på unges makt»

– kommentarer til Ungdommens maktutredning

I desember 2011 overleverte utvalgsleder Trond Viggo Torgersen NOU-en *Ungdom, makt og medvirkning* til barne- og likestillingsminister Audun Lysbakken. Utredningen har fra regjeringshold vært omtalt som Ungdommens maktutredning, en betegnelse som gir assosiasjoner til «de voksne» maktutredningene, den siste ledet av Øyvind Østerud og slutført i 2003.

Som de fleste vil huske, var denne siste Makt- og demokratiutredningen en stor samling forskningsarbeider som bredt kartla maktforhold og folkestyrets betingelser i Norge ved årtusenskiftet. Med referanse til dette arbeidet vil en rimelig forventning være at Ungdommens maktutredning skulle bli en slags miniversjon av dette, der spørsmålet om ungdom og makt ville bli drøftet på en systematisk og prinsipiell måte, og der makt ikke bare ville bli forstått formelt og individuelt, men også kulturelt og strukturelt.

Noe slikt dokument er NOU 2011:20 ikke blitt. I stor grad skyldes det de føringene som er lagt fra departementets side; på den ene siden gjennom formuleringen av et på samme tid vidt og snevert mandat, på den andre siden gjennom utnevnelsen av et svært bredt sammensatt utvalg.

Utvalg og mandat

Foruten utvalgsleder Torgersen besto utvalget i utgangspunktet av 15 medlemmer, hvorav tolv var aktivt deltakende under hele året utvalget arbeidet. Mange av disse var oppnevnt i kraft av enten selv å være ungdom eller som representanter for store tverrpolitiske ungdomsorganisasjoner som Elevorganisasjonen, Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) og Ungdom og Fritid. I tillegg besto utvalget av fire samfunnsforskere og en jurist.

Fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) sin side var det altså ikke lagt opp til at dette skulle være et forskerstyrt utrednings-

arbeid. Mot dette bakteppet virker mandatet gruppa ble satt til å forvalte, svært krevende. Utvalget blir bedt om å utrede alt fra unges deltakelse i formelle beslutningskanaler, spørsmål knyttet til forbruker- og mediemakt og unges bruk av offentlige tjenester til behovet for etablering av formelle og uformelle beslutningsmuligheter i alle landets kommuner – for å nevne noe. I tillegg kreves det at «perspektiver knyttet til kjønn, kultur, ulik etnisk bakgrunn, nedsatt funksjonsevne og levekår skal ligge til grunn for arbeidet» (s. 18). På toppen av dette kommer et inklusivt ungdomsbegrep som omfatter alle landets innbyggere i alderen 12–26 år.

I tillegg til disse generelle formuleringene legger mandatet klare føringer for utvalgets arbeid og konklusjoner. For det første ligger det som premiss i mandatet at unges makt og deltakelse skal styrkes på ulike samfunnsarenaer. For det andre legges det opp til at makt skal forstås i to spesifikke henseender: som formell rett til innflytelse gjennom formaliserte kanaler og organisasjoner og som den enkeltes rett til å øve innflytelse på viktige livsområder. Begge disse betydningene av makt er forankret i FNs barnekonvensjon, som har vært gjeldende norsk lov siden 2003.

Makt som selvbestemmelse

Det var altså med bakgrunn i dette mandatet utvalget i desember leverte en rapport på drøye hundre sider, fordelt på ti kapitler. To kapitler tar for seg makt i den siste av de overnevnte betydningene, altså makt forstått som makt over eget liv. Kapitlet «Digitalt medborgerskap» tar opp tema som nettaktivisme og maktpotensialet i sosiale medier, men alle tiltakene som foreslås, er knyttet til personvern. Det neste kapitlet omhandler barn og unge under offentlig omsorg, det vil si barn i barnevernet og mindreårige asylsøkere. Utvalgets utgangspunkt er at disse gruppene bør få økt innflytelse over egen livssituasjon der det er mulig. Noen få konkrete forslag blir formulert, som at alle enslige asylsøkere bør plasseres i omsorgsinstitusjon under barnevernet i stedet for i asylmottak. Ellers har utvalget nøyd seg med å anbefale at disse saksområdene blir tema for egne utredninger.

Nytt demokratifag i skolen

Et område utvalget på egen hånd har blinket seg ut som spesielt viktig, er skolen. Skolens demokratioppdrag er nedfelt i lærerplanene både for grunnskolen og videregående opplæring. Utvalgets vurdering er at dette oppdraget er ferd med å bli svekket, særlig fordi Kunnskapsdepartementet i april 2011 foreslo å fjerne elevrådsarbeid som valgfag på ungdomsskolen. Som erstat-

ning for dette faget foreslås det at det blir opprettet et obligatorisk demokratifag i grunnskolen, hvor undervisningen skal omfatte læring «om, for og gjennom demokrati». Forslaget er skodd over lesten til faget «citizenship» fra England, der tyngdepunktet i undervisningen ligger på praktisk læring gjennom kontakt med sivile politiske aktører utenfor skolen.

Mot en ungdomspolitisk elite?

Tre av utredningens kapitler tar for seg makt gjennom formelle kanaler for innflytelse – altså det som fanges opp av den andre betydningen av makt utvalget opererer med. To områder knyttet til de tradisjonelle maktkanalene framstår som særlig interessante: redegjørelsene for hvilke og hvor mange ungdommer som er politisk aktive i organisasjoner og parti, samt diskusjonen om hvorvidt stemmerettsalderen bør senkes til 16 år.

Utredningen viser til flere studier som kartlegger ungdoms deltakelse i politiske aktiviteter, hvor alle peker i retning av at aktive ungdommer kommer fra mer fordelaktig sosial bakgrunn enn gjennomsnittet. Ungdommer som vokser opp i hjem med mye kulturell kapital (målt som antall bøker i hjemmet), har eksempelvis langt større sannsynlighet for å være representert i ungdomsråd og elevråd (s. 29).

Når det gjelder det politiske aktivitetsnivået blant norske ungdommer, er medlemstallene både i ungdomspartiene og -organisasjonene forholdsvis stabile. I 2009 var i underkant av 12 000 ungdommer medlem av et politisk ungdomsparti i Norge (s. 64). De ikke-parlamentariske organisasjonene har hatt en svak medlemsvekst de seinere årene, men disse utgjør en mindre andel av ungdom enn før – hvilket betyr at de samme menneskene er aktive flere steder enn tidligere. Utvalget understreker at disse ungdommene representerer «langt fra noe tverrsnitt av ungdomsbefolkningen», og mener det er i ferd med å utvikle seg en «tydelig todeling mellom ressurssterk ungdom som deltar mye, og ungdom fra lavere sosiale lag som faller utenfor» (s. 40).

Utvalget forsøker å ta disse forholdene til følge i utarbeidelsen av forslag til hvordan unges innflytelseskanaler kan forbedres. Et eksempel er ordningen med ungdomsråd. Utvalget ønsker at ungdomsrådene bør styrkes og formaliseres, og foreslår at rekrutteringen hit til dels skal skje via tilfeldig uttrekning for å unngå at sosiale forskjeller i deltakelse forsterkes.

Stemmerett for 16-åringer?

Stemmerettsalderen i Norge har vært 18 år siden kommune- og fylkestingsvalget 1979, før dette måtte man være 20 år for å troppe opp ved valgurne-

ne. Hvorvidt aldersgrensen nå bør senkes til 16 år, har vært et av de sentrale spørsmålene utvalget har behandlet. Utvalget har ikke kommet fram til noe samlet innstilling på dette punktet: Det er verken flertall for å beholde stemmerettsalderen på 18 år eller for å senke den til 16, slik flere av de representerte organisasjonene har ønsket. Grunnen er at utvalget her deler seg i tre leire.

Den første leiren ønsker ikke noen endring i stemmerettsalder, verken i lokale eller nasjonale valg. Med seks medlemmer i ryggen er dette posisjonen som teller flest medlemmer – deriblant utvalgsleder Torgersen. Begrunnelsen for standpunktet er først og fremst av prinsipiell karakter. Her argumenteres det for at stemmerettsalder bør sammenfalle med valgbarhetsalder – «Man bør ikke kunne bestemme over andre før man fullt ut kan bestemme over seg selv», som det heter i begrunnelsen (s. 71). I tillegg legges det vekt på at det ikke er noe krav fra landets ungdommer å senke stemmerettsalderen. I forbindelse med skolevalgsundersøkelsen for 2011 utført av Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste kommer det nemlig fram at bare 31 prosent av 16- og 17-åringer er for at 16-åringer skal innvilges stemmerett, mens 48 prosent er mot.

Videre går fem av utvalgets medlemmer inn for å senke stemmerettsalderen ved både lokale og nasjonale valg. Hovedbegrunnelsen for dette standpunktet er at ungdom er meningsberettiget «i kraft av å være ungdom» (s. 71). Videre legger representantene for denne posisjonen vekt på at 16-åringer er modne nok til å ta ansvaret det å stemme ved valg innebærer. Samtidig viser de til at skattepliktighet og kriminell lavalder er satt til 13 og 16 år respektivt, og at 16-åringer dermed allerede blir behandlet som ansvarlige borgere på avgjørende samfunnsområder.

Den tredje og siste posisjonen plasserer seg et sted midt imellom de to foregående standpunktene og ønsker differensiert stemmerettsalder, der stortingsvalg fremdeles skal følge myndighetsalder, mens 16-åringer skal gis rett til å stemme ved kommune- og fylkestingsvalg. Begrunnelsen for dette er at ungdom i stor grad er berørt av lokalpolitikken, for eksempel ved at skolevesenet er underlagt lokale myndigheter. To av utvalgets medlemmer står bak denne innstillingen.

En litt ufarlig og strukturløs maktforståelse

Utvalget har altså valgt å legge vekt på de individuelle og formelle sidene knyttet til ungdom og makt. Dette følger til dels av mandatet, men ikke utelukkende. I tillegg til å spesifisere makt i de to betydningene redegjort for ovenfor, understreker mandatet også at utredningsarbeidet bør anlegge «et bredt perspektiv på ungdom og makt» (s. 18). I kontrast til dette vedgår utvalget selv at

de på mange måter har «et snevert perspektiv på unges makt», og trekker fram at «tunge samfunnsstrukturer som økonomien, utdanningssystemet, arbeidslivet og boligmarkedet» har havnet i utvalgets blindfelt (s. 11).

I den grad strukturelle perspektiver er til stede i utredningsarbeidet, er det altså mest som utvalgets dårlige samvittighet. En sannsynlig grunn for at det ble slik, kunne være at utvalget har hatt begrensede ressurser, og at å gå inn i disse områdene ville kreve mer enn rammevilkårene tillot. En slik forklaring holder imidlertid ikke, ettersom utvalget har hatt midler til rådighet som det er bestilt åtte eksterne forskningsbidrag for. Ingen av disse går inn på noen av de nevnte områdene.

Inntrykket man sitter igjen med etter å ha lest Ungdommens maktutredning, er altså at utvalget i stor grad har forholdt seg til de snillere og mindre farlige sidene ved temaet de var satt til å utrede, mens vanskeligere områder er holdt utenfor. Isolert sett virker forslagene om et nytt demokratifag i skolen og styrking av ungdomsråd som gode tiltak. Det virker allikevel som om utvalgets forslag ofte er mer tilpasset skoleflinke middelklasseungdommer enn for eksempel den store gruppa av yrkesfagelever som heller vil ut i yrkeslivet enn å sitte på møter og på skolebenken. Yrkeslivet er den tradisjonelle basisen for samfunnsdeltakelse og politisk aktivitet. Det at en stor andel ungdommer ønsker å delta i samfunnet via denne plattformen, men i liten grad blir gitt mulighet til det, burde vært et naturlig tema for utvalget å gå inn i. Dette er sannsynligvis en viktigere kilde til politisk marginalisering av unge mennesker enn at demokratiundervisningen i skolen er mangelfull.

Utvalget går heller ikke inn i de utviklingstrekkene de selv dokumenterer om det sosialt skjeve deltakelsesmønsteret blant politisk aktiv ungdom. Hvis det er slik at ungdomspolitikken i økende grad er et hermetisk lukket system der et lite, privilegert mindretall opparbeider seg fordelaktige nettverk og posisjoner – bør varselampene begynne å blinke hos alle som er opptatt av demokratiets framtid. Det er selvsagt prisverdig at utvalget har brukt ressurser på å dokumentere denne utviklingen, men de går aldri inn i spørsmål om hvorfor det har blitt slik – om hvilke sosiale seleksjons- og lukningsmekanismer som er i sving her. Temaet er heller ikke med på den forholdsvis lange listen av foreslåtte områder som fortjener egne utredninger.

Legitim og illegitim diskriminering

«Medborgerskapsperspektivet» er et viktig utgangspunkt for utvalgets vurderinger av ulike tiltak. Begrepet brukes i flere betydninger, men betegner først og fremst at ungdom har rett til å være samfunnsdeltakere i kraft av å være ungdom (s. 8). Dette er et sympatisk prinsipp. Samtidig virker det som

begrepet i flere sammenhenger egentlig betyr at ungdoms makt og medvirkning alltid bør maksimeres. Et slikt perspektiv er verken uproblematisk, eller nødvendigvis demokratisk.

Ta eksempelet om ungdomsrepresentasjon i styringsorgan. Utvalget legger til grunn at det er et demokratisk problem at ungdom under 26 år er underrepresentert i lokalpolitikken og på Stortinget. Det er ikke et åpenbart ukontroversielt utgangspunkt. Et mål om aldersrepresentasjon kan for eksempel gå på bekostning av andre, kanskje viktigere demokratiske prinsipper, som at man bør ha et sivilt yrke før man går inn i politikken.

Det finnes legitime og illegitime grunner til å diskriminere, også i et demokratiperspektiv. Når utvalget og mandatet legger til grunn at unges makt og medvirkning skal styrkes, ligger det under at man overser at alder tross alt er en legitim grunn til politisk diskriminering. Konsekvensen av det, er at utredningen ofte behandler spørsmål om ungdoms deltakelse som om det var snakk om en marginalisert minoritet som urettmessig blir holdt utenfor.

Et slikt «minoritetsperspektiv» på ungdom kan være uheldig av mange grunner. For det første smaker det av en litt overdrevet individualisme. Asymmetrien mellom ungdommer og voksne er bare illegitim om man legger til grunn at individuell autonomi er en rettighet for alle, alltid. Mot et slikt perspektiv står ideen om dannelse (Foros og Vetlesen 2012). Om man i stedet legger et dannelses-perspektiv til grunn, er det at unge mennesker inngår i en del sammenhenger der de er underlagt strukturer eller personer de selv ikke kan bestemme over mindre problematisk – muligvis til og med demokratisk nødvendig. Refleksjoner omkring dannelse er stort sett fraværende i utredningen, kanskje med unntak av begrunnelsen fra mindretallet som ikke ønsker senket stemmerettsalder ved verken nasjonale eller lokale valg. Typisk nok består denne gruppa nesten utelukkende av medlemmer som satt i utvalget i kraft av å være uavhengige fagfolk, og ikke på bakgrunn av alder eller organisasjonsinteresser.

Til slutt kan et minoritetsperspektiv på ungdom invitere til en ubevisst favorisering av generasjon som sosial kategori, og gå på bekostning av andre sosiale kategorier – som kjønn eller klasse. I hvilke sammenhenger er det meningsfylt å snakke om generasjonsbaserte interessekonflikter? I hvilke sammenhenger er andre kategorier enn de aldersbaserte mer relevante? Dette er spørsmål som burde bli tatt opp i en maktutredning om en gruppe definert på bakgrunn av biologisk alder.

Et dokument om makt eller av makt?

Makt- og demokratiutredningen som ble levert i 2003, tegnet et lite oppløftende bilde av den demokratiske tilstanden i Norge. Deres konklusjon om «folkestyrets forvitring» står i kontrast til Ungdommens maktutrednings oppsummering om at det «er grunn til forsiktig optimisme hva angår unges samfunnsengasjement og politisk deltakelse» (s. 10). Noe av årsaken til at det konkluderes så ulikt, er selvsagt fordi dette er veldig forskjellige utredninger, av ulikt omfang og med ulike nedslagsfelt. Men det er også fordi Ungdommens maktutredning bare forholder seg til makt slik det blir forstått i liberal politisk teori – som et spørsmål om individets mulighet til selvbestemmelse og formelle rett til deltakelse.

Noe av beveggrunnen for at NOU 2011:20 i det hele tatt ble bestilt, var at FNs barnekomité for noen år siden henvendte seg til norske myndigheter med ønske om en utredning som så på mulighetene for at barn og unges innflytelse kunne økes. Paradoksalt nok er altså Ungdommens maktutredning et produkt av den politiske rettsliggjøringen Østerudutvalget trakk fram som en hovedårsak til folkestyrets svekkede vilkår.

Til sammen gjør disse trekkene Ungdommens maktutredning til et dokument som kanskje er mer interessant lesning om det betraktes som produkt av makt og ideologi enn som en dokumentasjon av nettopp dette.

Hedda Haakestad, NOVA

Litteratur

- Foros, P.B og Vetlesen, A.J. (2012). *Angsten for oppdragelse. Et samfunns-etisk perspektiv på dannelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU, Norges offentlige utredninger (2003:19). *Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Arbeids- og administrasjonsdepartementet.
- NOU, Norges offentlige utredninger (2011:20). *Ungdom, makt og medvirkning*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Håvard Rem*Innfødte skrik. Norsk svartmetall*

Oslo: Schibsted forlag 2010

Hvem tør – og klarer – å skrive en nærgående og detaljrik bok om et av de mest omtalte og kontroversielle ungdomskulturelle uttrykkene i nyere tid: norsk svartmetall? Svaret er: Håvard Rem.

Rem har siden 1977 skrevet en haug med diktsamlinger, sangtekster og sakprosa, gjendiktet poeter som spenner fra Shakespeare og Walt Whitman til Bob Dylan og Leonard Cohen, skrevet biografier om folk som Thor Erling Staff, Erik Mykland, Aril Edvardsen og den såkalte «Peter Pilny» (alias Bjarne Baasland, prestesønnen som spilte bort noen millioner). Og nå: en inngående bok om norsk svartmetall. Hva slags fyr er denne forfatteren som kaster seg ut i å skrive så relativt inngående bøker om så til de grader sprikende temaer? Når man i tillegg vet at han er poet og oversetter av flere «highlights» fra verdenslitteraturen, hvordan får han dette til å rime? Noen svar på disse spørsmålene vil nok kreve en nærmere lesning av både forfatteren og hans litterære produksjon, men det ligger langt utenfor den bokanmeldelsens rammer. Kanskje er det nettopp denne påfallende bredden i Håvard Rems bakgrunn som – tross alt – har vært med på å gjøre resultatet ikke bare så leseverdig og innholdsrikt, men også litt «odd»? Spørsmålet «er dette mulig?» var undertegnedes neste og umiddelbare reaksjon på disse sammenstillingene da jeg åpnet boka.

Men det er det altså. Ikke nok med det, boka bærer preg av å være skrevet med stor interesse, fascinasjon og kjærlighet (!) til temaet. Den er spekket med intervjuer, opplysninger og ikke minst innsidedetaljer som går den eneste tidligere utgivelsen om norsk svartmetalls historie – som denne anmelderen kjenner til – Monyhan og Søderlinds: *The Lords of Chaos* (2003) og også Robert Walsers mer internasjonalt orienterte mainstreammetallanalyser i *Running with the devil* (1993), som begge refereres litt til i boka – en høy gang.

Norsk svartmetall kom for alvor i offentlighetens lys – også internasjonalt – tidlig på 90-tallet da en rekke norske kirker, inkludert flere stavkirker, ble brent ned av unge musikere og fans, og hvor særlig Kristian «Varg» Vikernes (alias «Greven» alias «Count Grishnackh» – seinere delvis fornorsket til «Greifi Grishnackh» – alias artisten «Burzum») ble kjent for å ha utført flere av disse kirkebrannene samt for å ha myrdet sin venn og med-metal musiker Øistein Aarseth, frontfigur i det daværende bandet Mayhem. I en artikkel i *Aftenposten* datert 20. august 2011 opplyses det

om at norske diplomater for tiden kurses i norsk black metal på grunn av interessen for sjangeren i utlandet, og at norsk ekstremmetal nå er blitt en av Norges viktigste musikkexportartikler! Noe har med andre ord skjedd i mellomtiden. Og Rems bok gir oss i det minste *noen* pekepinner om hva ...

«Innfødte Skrik» er oppbygd rundt svartmetallhistoriens kronologi og er også slett ikke verst kontekstualisert i rockens større historie (les: Stones' «Sympathy for the devil», LaVeys Church of Satan, Manson-drapene, okkultisten Alistair Crowleys påvirkninger på ulike artister m.m.). Men Håvard Rem er – åpenbart – ingen ungdomsforsker. Han er trolig mer fan, poet og «undrer» med også en lett litteraturvitsersk tilnærming. Og kanskje er det akkurat disse kvalitetene, der Rems egen praksis som poet og forfatter resonerer under teksten, som også bidrar til å gjøre den så fengende og leseverdig som den tross alt er. Men den er en merkelig bok. Hva jeg legger i dette, vil forhåpentligvis gå fram etter hvert.

Rem forteller at han hadde få eller ingen kunnskaper om ekstremmetall da han begynte på boka rundt 2005 (s. 11). Fra et forskerståsted får jeg derfor umiddelbart et sterkt behov for å vite mer om hvordan han har fått denne kunnskapen? Hvordan har han gått fram for å få kontakt med disse aktørene som langt fra virker som de mest åpenbart tilgjengelige intervjuobjektene? Jeg vil tro at en forfatter på hans alder ikke har fått denne kunnskapen som en naturlig følge av bekjentskaper og interesse. For ikke å snakke om hans bakgrunn og oppvekst i en pinsevennfamilie. Hvordan er disse koblingene mulige? Dette står det så godt som ingenting om.

Rem tar i bokas første deler ideologi og idédiskusjoner svært alvorlig, mens de sosiale prosessene og en mer samfunnsvitenskapelig tilnærming til forståelsen av svartmetall som fenomen i mindre grad kommer fram. Dette forhindrer ikke at han utover i boka plutselig kan vise til teoretikere som Bourdieu og Edward Said (s. 265) og kan benytte begreper som «den postkoloniale opplevelsen» uten at verken begrepene eller disse tenkerne presenteres nærmere. Disse henvisningene virker mer som en slags løse innfall enn som gjennomtenkte deler av en argumentasjon eller analyse. Mot en slik bakgrunn kan man spørre seg om Rem har noen klar idé om hvem han skriver for?

Denne uklarheten forsterkes ved at historien til tider har et vel sterkt innsiddepreg, med mange detaljer som snarere gir inntrykk av at han henvender seg mer til miljøet selv, enn som et forsøk på formidling til lesere som vil vite hva dette egentlig handler om. Samtidig er det også noe av denne detaljkunnskapen som gjør boka fascinerende, må jeg innrømme.

Leseren får en mengde interessante fakta. Rem siterer fra «en av verdens største baser for metall musikk»: *Encyclopedia Metallum* som omhandler

ulike metallgenre. Visste du for eksempel at det finnes noe som omtales som «vikingmetallband» i både Argentina, Mexico, Indonesia, Kina, Malaysia (s. 247)? Han forteller at det har eksistert cirka 600 norske svartmetallband de siste 20 åra (s. 252). Her kan vi lese om hvilke steder i landet som har flest svartmetallband regnet etter antall band per ti tusen innbyggere. Han kan også fortelle at Varg Vikernes skal ha blitt slått ned to ganger av «utlendinger» under fengselsoppholdet (s. 210). Mot en slik bakgrunn kommer kanskje Vikernes' nazidreining i et nytt lys?

Det finnes også mye humor i kapiteltitlene: med overskrifter som «Satan blir hot», «Satan blir harry», «Satan blir retro» som følges tilsvarende av «Odin blir hot», harry, retro osv., «Får i ulveklær», «Det er typisk norsk å være ond», «Da Hitler fikk gåsehud», «Fra PST (altså: Politiets sikkerhetstjeneste) til MGP» (Melodi Grand Prix) osv. tilføres en ofte tiltrengt avstand til historien. Humor får vi også inn når Rem refererer til en viss Petter Hansens hovedoppgave i sosiologi med den svært så klingende tittelen: «Fra gravstøtte til statstøtte», fra 2001.

Rem gjør ikke noe forsøk på å problematisere eller forklare hvorfor unge menn blir tiltrukket av et univers som er så til de grader fullt av patos, svulstighet, nostalgi, historie, gammelmodighet og mytologi, eller enkeltes villighet til å gjøre svært så drastiske handlinger i samsvar med et slikt meningsunivers. Skal dette forstås med psykologi eller ved samfunnsanalyse? Trolig noe midt imellom. Men Rem gjør lite av dette, verken i den ene eller andre retningen.

Likevel har Rem en mer overordnet forståelse av fenomenet; han ser den norske svartmetallen dels som en reaksjon på foreldregenerasjonens (68-ere og andres) motvilje mot å fokusere på det nasjonale, dels som en reaksjon på det faktum at Norge i økende grad er blitt en flerkulturell nasjon, et tema som ikke akkurat er blitt mindre aktuelt etter 22. juli-hendelsene. I Rems øyne er svartmetall «en norsk motkultur» (s. 202).

Sett i en høsten- 2011-kontekst er uttalelsene fra den daværende gryende svartmetalleliten tidlig på nittitallet særdeles groteske. Og man kan ikke anklage Rem for å skygge unna søkelyset mot musikkgenrens mer problematiske sider, som når han siterer en uttalelse fra Satyricons Sigurd Wongraven i 1993: «*uansett, de pakistanske niggerne på Møllers [et utested i Møllergata i Oslo, undertegnedes anmerkning] fortjener å dø, og det kommer forhåpentligvis til å skje ... snart! Kill'em all!*» (s. 226). Eller Dimmu Borgir-gitaristen «Silenoz» som i 1994 uttalte: «*Jeg tilber død og ødeleggelse (...) Jeg er stolt av å være en del av det sanne vinterimperiet – Norge. Norge for Nordmenn! Pakkisser, gukker og annet mindreverdige pakk: Ta sakene deres og dra dere hjem hvor dere kommer fra!*». Eller fanzinen med det megetsigende navnet «The Nordic Aryan Elite» som i 1995 oppfordret til: «*negerslakt i antikrists navn*» (s. 228).

Eller en annen fanzine – *Nordic Vision* – som sier det slik: «*For ordens skyld kan man legge til at minst hver femte innbygger i Oslo er mørkhudet! Lands-svikere støtter opp om dette ... staute karer og kvinner tar våpen i hånd for å bekjempe det!*» (s. 228). Dette er særdeles kraftig kost og altså 16 år før de tragiske 22. juli-hendelsene.

Et overordnet tema for alt som har med norsk svartmetall å gjøre – ikke minst på bakgrunn av uttalelsene overfor – er, etter undertegnades mening, spørsmålet om i hvilken grad utsagnene – selve innholdet, i form av «satanstro», dyrking av ondskap, død, vold og rasisme – er ment alvorlig eller ikke. Rem tar etter hvert også opp dette noe mer eksplisitt, når han spør: «*Er svartmetall teater eller virkelighet? Ikke-teater?*» (s. 233) Han hevder at flere forhold taler for at teaterelementet er sterkt. Han plasserer dette i rockehistorisk sammenheng ved å henvise til den jødiske vokalisten (Gene Simmons) i mainstream popmetalbandet, Kiss, som bruker SS-logoen, og til pønkens lefling med hakekorset. Samtidig påpeker han at kirkegårder faktisk er blitt rasert, rundt 30 kirker er brent ned til grunnen, og to liv er gått tapt: Øistein Aarseth og den homofile mannen som ble myrdet av Emperor- trommis Bård Eithun (også kalt Faust), på Lillehammer i 1994. Rem understreker likevel at de fleste dødsfall i norsk svartmetall har vært selvmord, og at ingen norsk svartmetaller noensinne er «*dømt for handlinger som kan antas å ha hatt et rasistisk eller etnisk motiv.*» (s. 234). Dette er for tynt. Er ikke antikristendommen, kirkebrann og fetisjeringen av det nordiske og av vikingene som representanter for det mytologisk fortidige nettopp noe som også Rem selv ser som en motkultur rettet mot «det fremmede», enten det er kristendom eller «etnisitet» i det flerkulturelle Norge? Under min egen forskning fra tidlig nittitalt fortalte informanter med nær kontakt med det daværende miljøets indre kjerne om et sterkt autentisitetskrav: Man likte ikke «posører», man skulle leve som en svartmetaller og handle som en svartmetaller (Vestel 1999, 2004). Når ekstreme holdninger knytes opp mot et krav om autentisitet – voktet av hva som ble omtalt som «dem som sitter på tronen», den indre kjernen der Aarset og Vikernes var sentrale – er dette ikke uproblematisk. Men ikke videre problematisert av Rem.

Som språkkyndig forfatter med stor kristendoms-kunnskap (hans far var pastor i en av pinsemenighetene) viser Rem flere ganger innsikter som ikke er hverdagslige, som når han for eksempel kommenterer låta «Over fjell og gjennom torner» på Darkthrones CD *Transilvanian Hunger*. I teksten heter det: «*Den norrøne rase må slakte den andre/Når blammen dunker tungt på vår dør.*» (s. 222) Her kan for eksempel Rem opplyse at «blammen» er et «*gammelt uttrykk for svarte eller fargede, som en forvanskning av 'black*

men'», og at i «*eldre danske bibeloversettelser betegnes en farget person som blåmann*» som er «*avledet av det oldnorske blår med betydningen blå, skinnende sort*» som er «*beslektet med det oldnorske blâmadr en 'neger' eller 'djævel'*» (s. 222–223).

En annen, og større, pussighet er for eksempel sammenlikningen av Hans Nilsen Hauge med Varg Vikernes. Rem siterer en tekst («Graven Tåkeheimens Saler») som Vikernes skrev i fengselscellen i 1993, og sammenlikner dette med situasjonen der Hans Nielsen Hauge skrev sine tekster i arresten i Trondheim i 1779. Rem kommenterer: «*At de sitter der på cellen med korset hver sin vei, forhindrer ikke at det bak korset befinner seg mennesker av liknende kjøtt og blod og kulturell arv*» (s. 205). Kanskje er en slik sammenlikning kreativ? I hvert fall pussig!

Lesningen av boka understreker norsk svartmetalls historie som inneholdende en rekke paradokser: Hvis vi skal gi Rem rett i at norsk svartmetall i utgangspunktet kan forstås som en ganske så rabiatt motkultur, hvordan kan det da ha seg at den per 2011 har et stort antall spellemannspriser (Dimmu Borgir har tre, Enslaved har fire), for så å nå en nærmest «mer enn mainstream»-finale med Keep of Kalessins deltakelse i det optimale kommerssirkuset Melodi Grand Prix? Eller at Emperor -trommisen ble dømt til 14 års fengsel for noe fanzinen *The Nordic Aryan Elite* omtaler som «a murder of a homosexual weakling», mens Gorgoroths frontfigur, den legendariske artisten «Gaahl», erklærer seg som homse i 2009. Den samme Gaahl hadde også hovedrollen i den mye omtalte «svartmetalmusikalen» (!) ved navn *Svartediket*, som i 2010 ble satt opp på Den Nationale Scene i Bergen. Eller det faktum at Satyricons Sigurd Wongraven per i dag har sin egen vin som selges på det norske vinmonopolet, på beste øvre middelklassevis! Disse transformasjonene vies, pussig nok, lite oppmerksomhet.

Et kapittel er viet fenomenet Cornelius Jakhelln, som i seinere tid har gjort seg bemerket i norsk offentlighet som intellektuell og forfatter, med master i filosofi fra det franske Sorbonne-universitetet. Jakhelln har gitt ut flere dikt-samlinger, to romaner og er aktiv i flere grupper assosiert med svartmetall. Spennende å lese er Rems henvisning til Jakhellns beskrivelser av opplevelsen av å bo i Paris' 20nde arrondissement i 2003, som filosofistudent:

Jeg følte meg utrygg i det nabolaget. (...) Bydelen var dominert av de samme folkene du så brenne forstedene i Paris to år senere. I det minste oppfattet jeg det slik. Ungdomsgjenger, ofte arabiske eller svarte. Gjerne annengenerasjonsinnvandrere, født i Frankrike. De hadde selvtilitt og arroganse, med en aggressivitet som lyste. Det virket ekstremt viktig for dem å dyrke sin egen kultur, eller subkultur. (...) Jeg husker jeg ble

overasket over denne – hva kan jeg kalle det – sjåvinismen. Det er klart de trenger den, for de utgjør en gruppe som sosialt sett er stigmatisert i Frankrike.» (s. 242).

Han kjenner seg med andre ord igjen i de franske, flerkulturelle ungdommenes etnifisering av egen kultur. Dette blir tydelig også når han forteller om sin egen interesse for det norrøne som var noe av bakgrunnen for danningen av bandet Sturmgeist: «*I dag er det ganske klart at det lå en følelse av usikkerhet og sinne bak denne søkenen etter det opprinnelige og egne*» (s. 243). En slik kommentar er helt i tråd med Rems forståelse av svartmetallens nasjonalisme.

Men Rem stopper ikke der. Han åpner perspektiver som når langt utover Norges grenser i bokas siste deler. Her blir temaet etnifisering en rød tråd i tre kapitler som for denne anmelderen oppleves som noen av rosinene i pølsa i denne boka: Vi får korte innblikk i svartmetallens transnasjonale appell i land som Kina, India, Italia og Russland.

I kapitlet med tittelen «*Kinesiske syner av Telemarks skoger. Om en vaskeekte Beijing-gutt som føler seg mer kinesisk etter å ha gjort seg kjent med norsk svart metall*» presenterer Rem et inngående og flott intervju med en 28 år gammel kineser og svartmetallekspert som forteller om hvordan han begynte å like norsk svartmetall, og hvordan møtet med denne musikken fikk han til å bli mer interessert i egen kinesisk kultur og musikk.

I Singapore treffer Rem «Kathir», av indisk opprinnelse, som er bassisten og grunnleggeren av bandet Rudra – som regnes for å være opphavet til genren «vedisk metall», som sies å være stor i Sørøst-Asia. Kathir forteller at han ble inspirert av svenske Bathorys overgang fra satanisme til å sette skandinaviske motiver i fokus. Han nevner også særlig Notodden-bandet Emperor som inspirasjonskilde. Han forteller at ordet *veda* på sanskrit betyr «å vite», som Rem interessant kommenterer som tilsvarende det dialektnorske ordet «å veda» (s. 265). Rudra utga CD-en *The Aryan Crusade* (2001) som ifølge Kathir ble mistolket som uttrykk for rasisme, men det var et bevisst valg, et forsøk på å gi ordet «arisk» en annen mening.

Jeg mener det må ha betegnet kunnskapen og visdommen som kommer fra den kulturen jeg er fra. Vi ser ikke på mennesker som rase. Hva som gjør noen til 'arisk', til 'herre', er ikke etnisitet, men visdom. Med Det Ariske Korstog menes et korstog for å gi ordet tilbake sin opprinnelige mening. Ja, jeg skriver faktisk musikk for å definere meg selv. (s. 265).

Interessant nok har norsk svart metall i begge disse tilfellene bidratt til en viss etnifisering idet fansen, via svartmetallen, er blitt mer opptatt av sine egne, kulturelle røtter og historie, selv om disse befinner seg langt utenfor denne musikkgenrens norske opphavsområder.

Det kommer så småkapitler om en italiensk akademiker med doktorgrad i nordistikk, motivert av en interesse – av alle ting – for åttitallsbandet *a-ha*, så vel som for svartmetall, om en russisk lektor som skrev masteroppgave om Garborgs *Haugtussa* fordi han antakelig ikke ville kunne fått godkjent en oppgave om hans førsteprioritet: Varg Vikernes' album *Aske*. Dette er i og for seg morsomme historier, men kunne med fordel vært mer utviklet og analysert, sett fra en ungdomsforskers ståsted. Men dette ståstedet er, som nevnt, ikke det samme som Rems.

Flere småkapitler som ikke virker særlig gjennomarbeidet, presenteres så mot bokas slutt: litt om konsertopplevelser fra Wackenfestivalen utenfor Hamburg der norsk svartmetall har en særdeles høy stjerne («*Fra et tysk partytelt henger det norske flagget opp ned, som en satanistisk variant av Arnulf Øverlands 'Stryk kristenkorset fra vårt flagg': til 'Snu kristenkorset i vårt flagg'.*» s. 275), om Darkthrones Gylve Nagell som i 2007 i et intervju i *Dagens Næringsliv* tar avstand fra sin ungdomsdyrking av det ariske, om Gaahl som i 2008 tar avstand fra rasisme – det virker som om mange fra den gamle «eliten» nå har tonet ned de mest ekstreme holdningene de sto for tidligere – for så å munne ut i en ganske slapp påpeking av det faktum at trondheimsgruppa Keep of Kalessin, som av flere sentrale svartmetallaktører er utropt som et framtidshåp for norsk svartmetall, deltar i Melodi Grand Prix, som vi tidligere har vært inne på. Dette kunne vært interessante temaer som hadde fortjent mer oppmerksomhet enn hva Rem gir dem.

Siste mikrokapittel er viet gruppa The Shinings banebrytende album *Blackjazz*, der jazz og referanser til tidligere tiders super progrock-ere King Crimson blandes med svartmetall og avantgarde. I samme åndedrag nevnes også Enslaveds samarbeid med ny-musikk-komponistene (og utøverne) Maja Ratkje og Hild Sofie Tafjord. Dette spenningsfeltet mellom MGP på den ene sida og eksperimentjazz med grenser til «ny-musikk» (samtidsmusikk slik vi kjenner den fra Ultima-festivalen) på den andre blir liggende nærmest ukommentert. Hvilke utviklingstrekk, både ideologiske og musikalske, ligger bak sameksistensen til disse tendensene? Heller ikke dette får vi vite noe videre om, og boka stopper altfor brått: ingen oppsummering, ingen helhetlig analyse/forståelse av disse utviklingsfakta. Er det et utslag av et ofte forekommende hastverk med å bli ferdig med boka? Likevel fungerer skissen av disse siste trekkene som et slags poetisk innspill. Selv om

Rem er svært langt fra å gi oss noen forståelse av dem, fungerer de like fullt som en slags statements som klart viser noe av den ekstreme (!) musikalske bredden som favnes i den norske svartmetallens historie.

Til tider undrer man på om Rem tar svartmetallens «innhold» for alvorlig. Ikke på noe punkt formulerer han spørsmålet om i hvilken grad dette også kan forstås som forvirrede, pubertale *guttestreker* der psykologi og patologi burde ha en rimelig plass. Og hvor blir det av kjønnsdimensjonen i dette? Her er behovet for *både* mer psykologi og mer samfunnsvitenskap åpenbart.

Uansett og trass i en del av manglene som her er nevnt, har Håvard Rem gitt et viktig og svært leseverdig bidrag til innsikt i et av de mest omtalte norske ungdomskulturelle uttrykkene i nyere tid.

Viggo Vestel, NOVA

Litteratur

- Moynihan, M. og D. Søderlind (1998). *Lords of chaos. The bloody rise of the satanic metal underground*. Venice, CA.: Feral House.
- Vestel, V. (1999). Breakdance, red eyed penguins, Vikings, Grunge and straight rock'n'roll: The construction of place in musical discourse in Rudenga, East side Oslo. *YOUNG Nordic Journal of Youth research*, 7(2):4–24.
- Vestel, V. (2004). *A Community of Differences. Hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in «Rudenga», East side Oslo*. NOVA Rapport 15/04. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Walser, R. (1993). *Running with the devil*. Hannover: Wesleyan University Press.

Michael Corbet

Learning to Leave. The Irony of Schooling in a Coastal Community

Halifax: Fernwood Publishing 2007

Utdanningens betydning i rurale områder

Michael Corbetts bok *Learning to leave* tar oss til Digby Neck, et tynt befolket område på kysten av Nova Scotia i Canada der fiskeriene er hovednæringen. Corbett er opptatt av hvordan et statlig sentralisert utdannings-system påvirker rurale samfunn. Spørsmålene han stiller, er i utgangspunktet enkle: Hvem blir, hvem reiser, og hvilken rolle spiller utdannings-systemet? For å besvare disse spørsmålene gjennomfører Corbett en omfattende kvalitativ studie. Den omfatter alle elevene fra området som har gått ut av grunnskolen over en trettifemårsperiode mellom 1963 og 1998 – til sammen 714 individer. I tillegg intervjuer han et utvalg av elevenes foreldre, lærere og utvalgte medlemmer av lokalbefolkningen.

Boken bidrar til en utvidet forståelse av hvordan utdanning påvirker rurale samfunn og menneskene som vokser opp der. Kortversjonen av funnene er at utdanning bidrar til fraflytting, og dess høyere utdanning man tar, dess lenger er man tilbøyelig til å flytte. Skolen kan dermed framstå som en trussel mot lokalsamfunn som i hovedsak har næringer som ikke stiller krav om formell utdanning. Guttene i Digby Neck synes å ha lett for å bli integrert i det lokale arbeidslivet. Her lærer de det som er nødvendig å kunne, og her tillegges ikke skolekunnskap særlig verdi. Jobbmulighetene er vesentlig dårligere for jentene, og for dem byr utdanning på en bedre framtid. Jenter tar da også utdanning i større grad enn guttene, noe som også bidrar til at jenter er enda mindre tilbøyelige til å bli boende på hjemstedet. Dette er for så vidt ikke uventede funn og samsvarer med tilsvarende forskning i Norge.

Men Corbett gjennomfører også mer dyptgående analyser. Fordi studien omfatter en periode på 35 år, registrerer han hvordan de økonomiske svingningene påvirker skolesøkingen. De som er unge i perioder der fiskeriene går godt, velger jobb framfor skole. Men når det er dårlige tider, slik det var på nittitallet, er det flere som satser på utdanning. Et annet spørsmål som Corbett belyser, er hva det gjør med ungdommen at skolen på sett og vis framstiller rurale samfunn og rural livsstil som annenrangs i forhold til det urbane. I boken får han også fram det ambivalente forholdet mellom skole og samfunn – en ambivalens som er til stede både i skolens forhold til lokalsamfunnet og omvendt. Skolen bærer bud om det gode liv – et annet sted.

Studien følger flere årsklasser, og Corbett viser på den ene side at resultatene er stabile over tid. På den annen side ser han at den økonomiske og teknologiske utviklingen i rurale samfunn gjør utdanning både mer aktuell og nødvendig. Mens økonomisk utbytte i rurale samfunn tidligere nesten utelukkende var knyttet til hardt fysisk arbeid, enten det var på havet eller på land, har den teknologiske utviklingen bidratt til man i dag er mer avhengig av den kompetanse som utdanningssystemet kan tilby. Avstanden til storsamfunnet er også blitt mindre. Det har rent bokstavelig skjedd gjennom bedre og raskere kommunikasjonsmidler som for eksempel bedre veier. Likeså viktig er Internett og media som kommer inn i hjemmene til folk.

I de siste års utvikling ligger også kimen til endring i skolens forhold til lokalsamfunnet. Det fordrer at skolen oppvurderer verdien av lokale livsformer og utvikler en mer sofistikert forståelse av den motstand mot formell utdanning som man er vitne til. Man må lære av fortidas feil og artikulere en pedagogikk som kobles til utfordringene i det enkelte lokalsamfunn. Corbett understreker imidlertid at det ikke er snakk om en ukritisk tilpassing til lokale normer og verdier. Skolen må også tørre å utfordre og være en motkultur mot uønskede og negative sider ved livet i lokalsamfunnet som bidrar til undertrykking og ulikhet. Som eksempler nevner han tradisjonelle kjønnsrollemønstre der kvinner underordnes mannen, og rasisme som særlig rammer urbefolkningen. Skolen skal og bør være et sted der man problematiserer de muligheter og utfordringer lokalsamfunnet står overfor.

Boken *Learning to leave* kan være et interessant utgangspunkt for å sammenligne forholdene i utkanter i Canada og her hjemme. De problemer og utfordringer Corbett behandler, er ikke fremmede rundt om i norsk utkant.

Andrew Kristiansen, Universitetet i Tromsø